

Wstęp

„Adaptowanie to sztuka szukania w pierwowzorze literackim pączków, które rozkwitną w filmie. Ten, który adaptuje musi posiadać umiejętność przewidzenia skutków, jakie spowoduje rozkwitnięcie owego pączka, w jaki sposób dynamika jego rozwoju wpłynie na pozostałe elementy dzieła” – przekonywał w eseju poświęconym filmowym adaptacjom literatury czeski pisarz Josef Škvorecký. Śledzeniem, którym pączkom pozwolili zakwitnąć adaptatorzy literatury czeskiej, zajęli się autorzy rozpraw zawartych w niniejszym tomie.

Teksty zostały ułożone zgodnie z chronologią powstania filmów-adaptacji. Przedmiotem rozważań autorów – wśród których znaleźli się zarówno młodzi pracownicy naukowcy, jak i doświadczeni badacze z niemal wszystkich ośrodków akademickich w Polsce – stały się filmy-adaptacje utworów czeskiej literatury. Pierwowzory literackie to dzieła pisarzy najbardziej znanych i od lat cieszących się zasłużoną popularnością – Franza Kafki, Karela Čapka, Bohumila Hrabala, Milana Kundery czy Oty Pavla, jak również utwory literatów mniej obecnych w świadomości polskich czytelników – Ladislava Fuksa i Karela Michala. Nie zabrakło także autorów literatury współczesnej: Michala Viewegha i Petra Šabacha.

Wśród pierwowzorów literackich znalazły się przede wszystkim powieści i opowiadania, niemniej warto zwrócić uwagę na obecność bajki *Otik* napisanej przez Jaromira Erbena, która stała się postawą scenariusza filmu Jana Švankmajera (tekst Moniki Marlickiej-Robert) oraz wyjątkowy przypadek postaci błękitnookiego kowboja *Lemoniadowego Joe*, stworzonego przez pisarza, scenarzystę i rysownika Jiříego Brdečkę, który pojawiał się na kartach komiksów, na deskach teatralnych, w utworach literackich, a największą sławę zyskał za sprawą filmu Oldřicha Lipskiego. Prześledzeniem kulturowych wcielen tejże postaci zajęła się Magdalena Kamińska.

Pomiędzy filmami analizowanymi w naszej książce odnajdziemy dzieła zaliczane dziś do klasyki kina – *Žart* Jaromila Jireša (tekst Ewy Ciszewskiej), *Postrzyżyny* Jiříego Menzla (rozważania Macieja Roberta) czy *Śmierć pięknych saren* Oty Pavla (artykuł Joanny Wojnickiej). Równie ważne

miejsce zajmują w niej utwory nieco zapomniane, a czasami po prostu bardzo trudno lub w ogóle niedostępne polskiemu widzowi. Wśród nich warto przywołać film *Cześć i chwała* Hynka Bočana (tekst Michała Tabaczyńskiego) czy *Krakatit* i *Ciemne słońce* – adaptacje prozy Karel Čapka autorstwa Otakara Vávry (opisane w artykule Mariusza Guzka). Nie pominęto także przebojów czeskiego kina ostatnich lat – melodramatu *Želary* Ondřeja Trojana (artykuł Grażyny Stachówny), znanych i popularnych także w Polsce dzieł Jana Hřebejka inspirowanych pisarstwem Petra Šabacha (rozważania Evy i Jana Zamojskich) czy filmów powstałych na podstawie prozy najbardziej dziś poczytnego czeskiego pisarza, Michala Viewegha (teksty Joanny Aleksandrowicz i Urszuli Wolak).

Choć większość przywoływanych filmów to dzieła zrealizowane przez czeskich twórców, są też adaptacje czeskiej literatury dokonane w innych kręgach kulturowych – przez Amerykanina Philipa Kaufmana, który podjął się adaptacji *Niežnośnej lekkości bytu* Milana Kundery (tekst Rafała Koschanego) czy Polaka Tadeusza Chmielewskiego, autora kryminału *Wśród nocnej ciszy* powstałego na podstawie prozy Ladislava Fuksa (rozważania Eweliny Nurczyńskiej-Fidelskiej). Szczególny przypadek stanowią etiudy studentów reżyserii Wydziału Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego, dla których inspiracją stał się *Proces* Franza Kafki (analiza Dobromiły Gołębiak). Przywołane tytuły dowodzą, że czeska literatura stawała się inspiracją dla filmów powstałych w innych kinematografiach.

Kino czeskie od lat cieszy się w Polsce niezwykłą przychylnością wśród publiczności. Wyrażamy nadzieję, że niniejszy tom nie tylko przypomni Państwu filmy dość powszechnie znane, lecz także zainteresuje dziełami mniej popularnymi, a nade wszystko uwypukli silne i różnorodne związki łączące czeską literaturę z filmem.

EWA CISZEWSKA

EWELINA NURCZYŃSKA-FIDELSKA

Metryki analizowanych filmów

Ciemne słońce (Temne slunce)

reż. Otakar Vávra

scen. Otakar Vávra, Jiří Šotola (na podstawie powieści *Krakatit* Karela Čapka)

zdj. Miroslav Ondříček, Josej Illík, Zdeněk Prchlík

muz. Martin Kratochvíl, teksty piosenek Jiří Šotola, śpiewają Luboš Pospíšil, Petr Kalandra

wyk. Radoslav Brzobohatý (dr Prokop), Rudolf Hrušínský (Carson), Magda Vášáryová (Kris), Jerzy Kamas (Dai Mon), Luděk Munzar (Tomeš), Nora Németh (dziewczyna),

Jozef Adamovič (Dan), Vladimír Šmeral (dr Tomeš, wiejski lekarz), Lenka Pichlíková (Anči, córka dr. Tomeša), Andás Bálint (przywódca terrorystów)

Czechosłowacja 1980, prem. 1 września 1980 r., 133 min

Cześć i chwała (Čest a sláva)

reż. Hynek Bočan

scen. Karel Michal, Hynek Bočan

zdj. Jiří Šámal

muz. Zdeněk Liška

wyk. Rudolf Hrušínský (Václav Rynda z Loučky), Blanka Bohdanová (Kateřina), Karel Höger (Jindřich Donovalský), Iva Janžurová (Dorota), Josef Kemr (kapitan), Lubomír

Lipský (ksiądz)

Czechosłowacja 1968, prem. 24 stycznia 1969 r., 84 min

Defekt

reż. Małgorzata Suwała

scen. (na podstawie *Procesu* Franza Kafki) Małgorzata Suwała

zdj. Marcin Łaskawiec

muz. Jan Moszumański

wyk. Klara Bielawka (Leni), Fabian Kocięcki (Józef), Andrzej Popiel (Józef), Antoni Pilch (Stary Adwokat), Krzysztof Bochenek (Wuj Albert), Jacek Strama (Kamerdyner)

Uniwersytet Śląski (Katowice) – Wydział Radia i Telewizji, 2012, 20 min

Krakatit

reż. Otakar Vávra

scen. Otakar Vávra, Jaroslav Vávra (na podstawie powieści Karela Čapka)

zdj. Václav Hanuš

muz. Jiří Srnka

wyk. Karel Höger (inż. Prokop), Florence Marly (księżniczka Wilhelmina), František Smolík (dr Tomeš), Eduard Linkers (Carson), Jiří Plachý (d'Hémon), Miroslav Homola (Jirka Tomeš), Bedřich Vrbský (baron Rohn), Nataša Tanská (Anči, córka, dr. Tomeša), Karel Dostál (profesor), Bohuž Hradil (Holz)
Czechosłowacja 1948, prem. 9 kwietnia 1948 r., 106 min

Lemoniadowy Joe (Limonádový Joe aneb Koňská opera)

reż. Oldřich Lipský
scen. Oldřich Lipský, Jiří Brdečka (na podstawie powieści *Joe strzela pierwszy* Jiříego Brdečki; późniejsze wydanie polskie pod tytułem *Lemoniadowy Joe*)
zdj. Vladimír Novotný
muz. Jan Rychlík, Vlastimil Hála
wyk. Karel Fiala (Lemoniadowy Joe), Olga Schoberová (Winifred Goodman), Rudolf Deyl (Doug Badman, właściciel saloonu w Stetson City), Bohuž Záhorský (pan Goodman, ojciec Winifred), Květa Fialová (Tornado Lou), Miloš Kopecký (Horacy Badman alias Hogo Fogo) i inni
Czechosłowacja 1964, prem. 11 grudnia 1964 r., 99 min

Mężczyzna idealny (Román pro ženy)

reż. Filip Renč
scen. Michal Viewegh (na podstawie *Powieści dla kobiet* własnego autorstwa)
zdj. Petr Hojda
muz. Jerome Degey
wyk. Zuzana Kanócz (Laura), Marek Vašut (Oliver), Simona Stašová (Jana), Stella Zázvorková (Babcia), Miroslav Donutil (Žemla), Lad'ka Něrgešová (Ingrid), Jaromír Nosek (Rickie), Klara Sedláčková (Sandra), Jaromír Dulava (ojciec Laury), Peter Smith (Jeff), David Švehlík (Hubert), Jiří Bábek (Milan), Radana Bártová-Hermannová (szefowa redakcji).
Czechy 2005, 100 min

Muka!

reż. Kordian Kądziera
scen. Kordian Kądziera (na podstawie *Procesu* Franza Kafki)
zdj. Cezary Stolecki
muz. Mikołaj Majkusiak
wyk. Arkadiusz Jakubik (Józef), Andrzej Warcaba (Zyga), Elżbieta Jarosik (Jadwiga), Antoni Gryzik (Pan Władysław), Juliusz Chrzastowski (Starszy), Michał Czernecki (Młodszy), Marek Pyś (Portier), Janina Nawrot (Sąsiadka)
Uniwersytet Śląski (Katowice) – Wydział Radia i Telewizji, 2012, 27 min

Nieznosna lekkość bytu (The Unbearable Lightness of Being)

reż. Philip Kaufman
scen. Jean-Claude Carrière, Philip Kaufman (na podstawie powieści Milana Kundery pod tym samym tytułem)

zdj. Sven Nykvist
muz. Mark Adler, Ernie Fosselius
wyk. Daniel Day-Lewis (Tomasz), Juliette Binoche (Teresa), Lena Olin (Sabina)
Stany Zjednoczone 1978, 171 min

Otik (Otesánek)

reż. Jan Švankmajer
scen. Jan Švankmajer (na podstawie bajki Karola Jaromíra Erbena)
zdj. Juraj Galváneš
muz. Carl Maria von Weber
wyk. Veronika Žilková (Božena Horáková), Jan Hartl (Karel Horák), Jaroslava Kretschmerová (matka Alžbětki), Pavel Nový (ojciec Alžbětki), Kristína Adamcová (Alžbětka)
Czechy, Wielka Brytania, Japonia 2000, 125 min

Poczekalnia

reż. Michał Wawrzecki
scen. Michał Wawrzecki (na podstawie *Procesu* Franza Kafki)
zdj. Michał Puskowicz
muz. Grzegorz Kubaszkowski
wyk. Rafał Mohr (Józef K.), Mariusz Saniternik (Kasjer), Andrzej Pieczyński (Informator), Anna Gorajska (Leni), Kosma Szymon (Student), Dariusz Niebudek (Podróżny)
Uniwersytet Śląski (Katowice) – Wydział Radia i Telewizji, 2012, 17 min

Pod jednym dachem, także jako: Przytulne gniazdko (Pelíšky)

reż. Jan Hřebejk
scen. Petr Jarchovský, Jan Hřebejk (na podstawie prozy Petra Šabacha)
zdj. Jan Malíř
muz. Ivan Hlas, Ivan Král
wyk. Kristýna Nováková-Fuitová (Jindřiška), Michael Beran (Michal), Jiří Kodet (Kraus), Miroslav Donutil (Šebek), Emília Vášáryová (Šebková), Eva Holubová (nauczycielka Eva), Boleslav Polívka (stryjek Wacław), Jaroslav Dušek (Saša Mašlaň), Stella Zázvorková (babcia)
Czechy 1999, 115 min

Postrzyżyny (Postřižiny)

reż. Jiří Menzel
scen. Bohumil Hrabal, Jiří Menzel (na podstawie powieści Bohumila Hrabala)
zdj. Jaromír Šofr
muz. Jiří Šust
wyk. Magda Vášáryová (Maria), Jiří Schmitzer (Francin), Jaromír Hanzlík (Pepin), Rudolf Hrušínský (doktor Gruntorád), Petr Čepek (de Giorgi), Oldřich Vlach (Růžička)
Czechosłowacja 1981, prem. 1 lutego 1981 r., 94 min

Pupendo

reż. Jan Hřebejk

scen. Petr Jarchovský (na podstawie prozy Petra Šabacha)

zdj. Jan Malíř

muz. Oskar Petr

wyk. Bolek Polívka (Bedřich Mára), Eva Holubová (Alena Márová), Jaroslav Dušek (Míla Břečka), Jiří Pecha (Alois Fábera), Vilma Cibulková (Magda Břečková), Lukáš Baborský (Matěj Břečka), Vojtěch Svoboda (Bobeš Mára), Nikola Pešková (Pavla Břečková), Matej Nechvátal (Honza Břečka)

Czechy 2002, 120 min

Śmierć pięknych saren (Smrt' krásných srnců)

reż. Karel Kachyňa

scen. Karel Kachyňa (na podstawie powieści Oty Pavla)

zdj. Vladimír Smutný

muz. Luboš Fišer

wyk. Karel Heřmánek (Leo Popper), Marta Vančurova (Herma Popperová), Rudolf Hrušínský (Karel Proszek), Jiří Krampol (Jenda Hejtmánek), Lubor Tokoš (malarz Nejezchleb), Dana Vlková (Irma Korálková)

Czechosłowacja 1986, 91 min

Wśród nocnej ciszy

reż. Tadeusz Chmielewski

scen. Tadeusz Chmielewski (na podstawie powieści *Śledztwo prowadzi radca Heumann* Ladislava Fuksa)

zdj. Jerzy Stawicki

muz. Jerzy Matuszkiewicz

wyk. Tomasz Zaliwski (komisarz Teofil Herman), Piotr Łysak (Wiktor, syn Hermana), Henryk Bista (Stefan Waniek), Mirosław Konarowski (Bernard Piret, przyjaciel Wiktor), Jerzy Bończak (Juliusz Stopek), Bolesław Smela (Bolesław Raster, preparator zwłok)

Polska 1978, 116 min

Wycieczkowicze (Účastníci zájezdu)

reż. Jiří Vejdělek

scen. Michal Viewegh, Jiří Vejdělek (na podstawie książki Michala Viewegha pod tym samym tytułem)

zdj. Jakub Šimůnek

muz. Oskar Petr

wyk. Anna Polívková (Jolana), Eva Holubová (matka Jolany), Bohumil Klepl (ojciec Jolany), Ondřej Koval (Max), Květa Fialová (Šarlota), Jaromír Nosek (Ignác), Adrian Jastraban (Oskar), Jitka Kocurová (Pamela), Jana Štěpánková (Helga), Kristýna

Leichtová (Denisa), Martin Pachlát (Vladimír), Martin Sitta (Jarda), Eva Leinweberová (Jituš), Miroslav Krobot (Karel Senior), Pavel Liška (Karel Młodszy), Šárka Opršálová (Irma), Ladislav Ondřej (Jakub)
Czechy 2006, 113 min

Žart (Žert)

reż. Jaromil Jireš
scen. Jaromil Jireš, Milan Kundera (na podstawie powieści *Žart* Milana Kundery)
zdj. Jan Čuřík
muz. Zdeněk Pololáník
wyk. Josef Somr (Ludvík Jahn), Jana Dítětová (Helena Zemánková), Luděk Munzar (Pavel Zemánek), Evald Schorm (Kostka), Milan Svrčina (Jaroslav), Jaroslava Obermaierová (Markéta Pospíšilová)
Czechosłowacja 1968, prem. 28 lutego 1969 r., 77 min

Želary (Želary)

reż. Ondřej Trojan
scen. Petr Jarchovský (na podstawie powieści *Hanulka Jozy Květy Legátovéj*)
zdj. Asen Šopov
muz. Petr Ostrouchov
wyk. Aňa Geislerová (Eliška/Hana), György Cserhalmi (Joza), Ivan Trojan (Richard), Jaroslava Adamová (Lucka), Miroslav Donutil (ksiądz), Jaroslav Dušek (nauczyciel Tkač), Iva Bittová (Žeňa Bojarová)
Czechy, Słowacja, Austria 2003, 142 min.